INVESTIGAŢII PRELIMINARE ÎN STUDIUL EVOLUŢIEI ŞI DEZVOLTĂRII PERSONALITĂŢII

FLORICA DUMITRESCU*

Abstract

This article aims at outlining an experiment regarding the temperament and its correlation with school achievement.

The determination of temperament has been accomplished through three perspectives: the method of objective appreciation (Zapan, 1984), that of self appreciation – both depending on the temperamental picture – and the method carried out through Eysenck's Personality Questionnaire.

The initial hypothesis of a correlation between temperament and performance is confirmed in the sense that both sanguine and phlegmatic temperaments reveal higher school achievement than the other two temperaments, choleric and melancholic.

Cuvinte-cheie: temperament, personalitate, performanţă şcolară.

Keywords: temperament, personality, school achievement.

1. INTRODUCERE

Conceptul de personalitate este cel mai complex concept al psihologiei. Complexitatea lui este dată de caracterul său sintetic, de perspectivele din care este elaborat sau de structura şi dimensiunile acestuia.

Din perspectiva conceperii personalităţii decurg şi instrumentele prin care ea poate fi diagnosticată, constituindu-se demersurile studierii dinamicii şi evoluţiei sale.

Între aceste demersuri, cele mai cunoscute şi aplicate recent sunt cele ale lui Eysenck şi Sheldon, primul continuându-l pe C.G. Jung şi confirmând concepţia acestuia, cel de-al doilea având ca punct de plecare o tipologie bioconstituţională şi temperamentală proprie.

„Atât pe plan cronologic, cât şi logic, relaţia şcolară se înscrie imediat după cea filială în determinismul general al formării personalităţii. Este unanim recunoscut faptul că structurile esenţiale ale sistemului personalităţii sunt rezultatul asimilării de către îndivid a tezaurului cultural, filosofic, religios, ştiinţific... Şcoala devine treptat, alături de familie, factorul central al modelării psihocomportamentale, al modelării personalităţii" (Golu, 1993, p. 150).

*Liceul teoretic „Ion Barbu", Bucureşti.

Rev. Psih., vol. 58, nr. 1, p. 23–32, Bucureşti, ianuarie – martie 2012

În cadrul cercetării au fost incluşi adolescenţi, avându-se în vedere că în această perioadă se desăvârşesc trăsăturile temperamentale. Cercetarea adolescenţei este considerată un capitol important al ştiinţei dezvoltării, al cărei rol este acela de a veni în sprijinul practicienilor.

În lucrarea *Psihologia adolescenţei şi a vârstei adulte*, M. Dincă (2002) consideră că adolescenţa nu poate fi definită doar în termeni de vârstă, întrucât în această perioadă indivizii pot intra şi ieşi la vârste diferite. Esenţa adolescenţei o reprezintă reorganizarea vieţii interioare.

Autoarea distinge în adolescenţă trei perioade: adolescenţa timpurie (9/10–12 ani), adolescenţa (13–15 ani) şi adolescenţa târzie (16–18 ani).

Alţi autori încadrează adolescenţa în alte limite şi delimitează mai multe perioade ale evoluţiei sufleteşti. Astfel, K. Strunz împarte dezvoltarea de la 10 la 20 de ani în cinci perioade:

Faza	Fete	Băieţi
Copilăria târzie	10–11 ani	10–13 ani
Prepubertatea	11–13 ani	13–15 ani
Pubertatea	13–16 ani	15–17 ani
Criza de tinereţe	16 ani	17 ani
Adolescenţa	17–20 ani	18–21 ani

Autorul subliniază că în această perioadă are loc o ciclicitate între „fazele de liniştie şi cele de excitaţie”, care diferă în funcţie de vârstă şi sex şi „ridică dificultăţi educative” (Strunz, 1967, p. 59).

În articolul de faţă, am încercat o abordare experimentală, plecând de la ipoteza că personalitatea şi componentele sale reprezintă o construcţie ideal-tipică, în sensul tipurilor ideale ale lui Max Weber, în cadrul căreia se pot stabili conexiuni între componente – ideal ar fi ca aceste conexiuni să fie cauzale, întrucât cauzalitatea este atributul esenţial al oricărei ştiinţe –, care pot la rândul lor dobândi valoare predictivă (Weber, 1922, p. 404).

Obiectivul central al cercetării fiind ideea unei corelaţii între personalitatea şi performanţele subiecţilor implică diagnosticarea personalităţii şi corelarea ei cu performanţele subiecţilor.

2. CERCETAREA RELAŢIILOR DINTRE TIPURILE DE PERSONALITATE ŞI PERFORMANŢA ŞCOLARĂ

2.1. OBIECTIVE

- Determinarea tipului de personalitate al subiecţilor;
- Stabilirea nivelului de performanţă şcolară;
- Corelarea tipului de personalitate cu performanţa şcolară pentru fiecare subiect.

2.2. IPOTEZE

Ipoteza principală a studiului nostru este că între personalitate şi performanţă există o corelaţie potenţiată de dimensiunile personalităţii, în principal de aptitudini.

În consecință, formulăm ca ipoteze de lucru:

1. Ne aşteptăm ca elevii cu temperament sangvinic să obțină rezultate şcolare foarte bune şi constante, urmați imediat de elevii cu temperament flegmatic;

2. elevii cu temperament coleric să obțină rezultate bune şi foarte bune, dar inegale, chiar extreme;

3. iar elevii cu temperament melancolic să obțină rezultate mediocre, diferențiate şi inegale.

2.3. LOTUL CERCETĂRII

Lotul nostru experimental este constituit din 280 de elevi ai claselor a X-a, de la Colegiul Național „Spiru Haret", Colegiul Național „Mihai Viteazul" şi Liceul teoretic „C.A. Rosetti" din Bucureşti, elevi cu vârsta cuprinsă între 15–17 ani, 140 fete şi 140 băieți.

2.4. METODOLOGIA CERCETĂRII

În cercetarea noastră am urmărit şi stabilit următoarele variabile:

1. Tipul de personalitate, în expresia exclusiv temperamentală;
2. Performanța şcolară.

3. INSTRUMENTE

1. **Chestionarul E.P.I. (Eysenck Personality Inventory)**, care îşi propune să măsoare cei doi factori ai personalității: intro-extraversiunea şi nevrotismul stabiliți prin analiza factorială (Eysenck, Eysenck, 1969, p. 194–217).

Interpretarea trebuie să meargă dincolo de datele statistice şi să se conecteze atât cu teoria, cât şi cu datele experimentale, sau să se facă trecerea „de la fenotip-comportament la genotip-constituție-temperament" (Minulescu, 2004, p. 211).

Extravertitul este „sociabil, îi plac activitățile distractive, are mulți prieteni, simte nevoia de a discuta cu oamenii şi nu-i place să lucreze de unul singur. Îşi asumă uşor riscul de a discuta cu oamenii, îi place aventura şi se expune pericolelor. Tinde spre emoții puternice, doreşte agitația şi este în general impulsiv. Îi place să facă glume, este oscilant, optimist, are tendința de a fi agresiv şi îşi pierde cu uşurință stăpânirea de sine. Tip artistic înclinat spre exterior. Concret, alert, cu inițiativă şi bun organizator. Tinde să se supraaprecieze şi să accepte doar propriul punct de vedere" (Minulescu, 2004, p. 212).

Introvertitul este „liniştit, retras, introspectiv, are o viață interioară bogată. Este tipul gânditor, indicat pentru cercetare, posedă gândire abstractă, dar un spirit de observație mai puțin dezvoltat, căci este orientat spre interior şi oarecum rupt de exterior. Uşor tensionat căci îi lipseşte uşurința exteriorizării bogatelor trăiri interioare. În relațiile sociale este rezervat şi liniştit, neîncrezător şi planificat (non-impulsiv). Înclinat spre un un mod de viață ordonat, nu agrează agitația şi domină agresivitatea şi nu-si pierde uşor controlul" (Minulescu, 2004, p. 213).

Nevroticul (instabilul emoțional) este rezultatul interacțiunii dintre anxietate, depresie, timiditate şi dificitul de autoapreciere. Reacțiile emoționale sunt putenice, iraționale, adaptarea la realitate este scăzută, modul de reacție rigid. Poate prezenta şi apatie cu reacții puține şi lente; încercările de a-l scoate din această stare trebuie să fie intense; manifestă tendința de a reveni uşor la starea inițială. „Nevroticul introvertit este anxios, timid şi se blochează emoțional" (Minulescu, 2004, p. 213).

Temperamentul coleric, determinat de structura extraversie-nevrotism (instabilitate emoțională), este caracterizat ca evoluând de la sensibil, neliniştit, excitabil, agresiv spre schimbător, impulsiv, optimist, activ.

Temperamentul sangvinic este determinat de structura extraversie-stabilitate emoțională (grad scăzut de nevrotism) şi caracterizat ca sociabil, deschis, vorbăreț, lipsă de griji, cu inițiative şi asumare de roluri.

Temperamentul flegmatic este determinat de structura introversie-stabilitate emoțională, evoluând de la calm, temperat, controlat spre paşnic, pasiv, grijuliu, reflexiv.

Temperamentul melancolic este determinat de structura introversie-instabilitate emoțională, evoluând de la liniştit, nesociabil, rezervat şi pesimist spre sobru, rigid, anxios sau dispoziție stabilă.

2. **Performanțele şcolare** sunt constituite de rezultatele obținute de subiecții noştrii pe parcursul unui an şcolar şi reprezentate de media anuală de absolvire.

Conceptul de performanță semnifică străduința orientată către un scop determinat şi care se încheie cu un succes. Performanța sau prestația este ceea ce se reclamă socialmente de la noi. „Ea se poate înțelege numai din apartenența individului la o societate, din participarea lui la diviziunea socială a muncii, în cadrul unei societăți care trebuie înțeleasă actualmente ca societate performanțială" (Knoll, 1975, p. 222).

Personalitatea umană, obiectul cel mai propriu al psihologiei, se conturează comparativ şi sintetic în raport cu alte ştiințe ale culturii, de la care preia anumiți termeni şi cărora le conferă un conținut particular. Astfel de termeni sunt cei de individ, persoană şi personalitate, care au un conținut comun pentru biologie, ştiința dreptului, sociologie şi psihologie.

Dacă „persoana" provine din termenul latin *persona*, echivalent al grecescului *prosopon*, care desemna „masca actorului" ce interpreta un anumit personaj, atunci ea semnifică mai mult decât individuum-ul, care se va încetățeni ca termen al biologiei pentru desemnarea membrilor unei specii, diferențiați prin particularități.

Specificul persoanei va fi „exteriorul unei persoane şi caracterul rolului pe care ea îl joacă", iar termenul se va aplica oricărui individ ce va juca un rol important.

Personalitatea este mai mult decât particularitatea personală a unui individ, sau nu este numai aceasta, ci modul cum exprimă această particularitate şi cum afectează pe ceilalți. Un câine nu este o persoană, dar poate avea personalitate. „În conceptul de personalitate reunim nu numai *calitățile ființei* sau proprietățile individului, ci şi *calitatea efectului*. Factorii acestei calități a efectului îi numim în psihologia actuală factori *dinamici*" (Bűhler, 1962, p. 212).

Conceptul de personalitate este sintetizat de Allport „ca organizarea dinamică ce constituie în interiorul unui individ a acelor sisteme psihofizice, care determină pentru un individ modul de adaptare propriu, unic la mediul său" (Allport, 1991, p. 40).

Cercetarea personalităţii are ca rezultat nemijlocit elaborarea diferitelor teorii, care constituie un câştig în descifrarea acestui fenomen psihologic şi mai ales în elaborarea unor instrumente de cercetare experimentală a personalităţii cu valoare prognostică şi practică.

Între teoriile personalităţii trebuie amintite teoriile stratificării, care disting între diversele paliere ale personalităţii: suflet apetitiv, intelectual sau entuziasmat (Platon), autori care disting între materie, viaţă, suflet, spirit (Hartmann), între sine, eu si supraeu (Freud) etc.

Altă categorie de teorii o reprezintă cele gestaltiste, între care cea mai cunoscută este cea a lui K. Lewin. Acesta vorbeşte despre câmpul psihologic al spaţiului vital, în cadrul căruia poate fi înţeleasă acţiunea subiectului, ca interacţiune cu mediul.

O altă categorie o reprezintă cele tipologice, iniţiate de Hippocrate şi care au un fundament constituţional. Aici mai putem menţiona pe Galenus, Kretschmer, Jung şi Sheldon (Dumitrescu, 2011).

De importanţă teoretică şi diagnostică este teoria factorială care a fost elaborată de Eysenck pe baze statistice, plecând de la teoriile lui Jung şi Kretschmer. Factorii personalităţii stabiliţi de Eysenck sunt intro-extraversiunea şi nevrotismul, cărora le adaugă ulterior şi factorul psihotic.

3. **Metode de prelucrare statistică**

Pentru prelucrarea statistică a datelor am utilizat programul SPSS, versiunea 15.0, cu ajutorul acesteia calculând coeficientul de corelaţie Pearson, analiza diferenţei dintre medii prin testul T şi testul Chi Pătrat.

4. ANALIZA ŞI INTERPRETAREA DATELOR

4.1. CHESTIONARUL DE PERSONALITATE E.P.I.

Aplicând E.P.I. la lotul de subiecţi pe care am realizat studiul, compus din tineri de la cele trei licee, băieţi şi fete în mod egal (140 de subiecţi pentru fiecare sex), am obţinut următorele rezultate:

Pentru factorul intro-extraversiune, care desemnează subiecţii aparţinând tipului introverit, tipului extravertit şi tipului mixt, ambivert, subiecţii pot fi diagnosticaţi ca introvertiţi (14%), ambiverţi (35,36%) şi extravertiţi (50,71%), fapt ce arată că ponderea tipului introvertit este sub 15%, crescând în raport cu acesta aproape de 2,5 ori pentru subiecţii ambiverţi şi de 3,5 ori pentru extravertiţi. Prin urmare, marea majoritate (86%) a subiecţilor o constituie extravertiţii şi ambiverţii. Aceste ponderi pot fi extrapolate pentru întreaga masă a subiecţilor în general, fapt care ar face ca tipul introvertit să fie mai degrabă o excepţie în raport cu întregul.

Aceste date sunt asemănătoare pentru cele trei licee şi pentru cele două sexe şi se pot observa în graficele următoare:

Structura lotului de fete pe licee

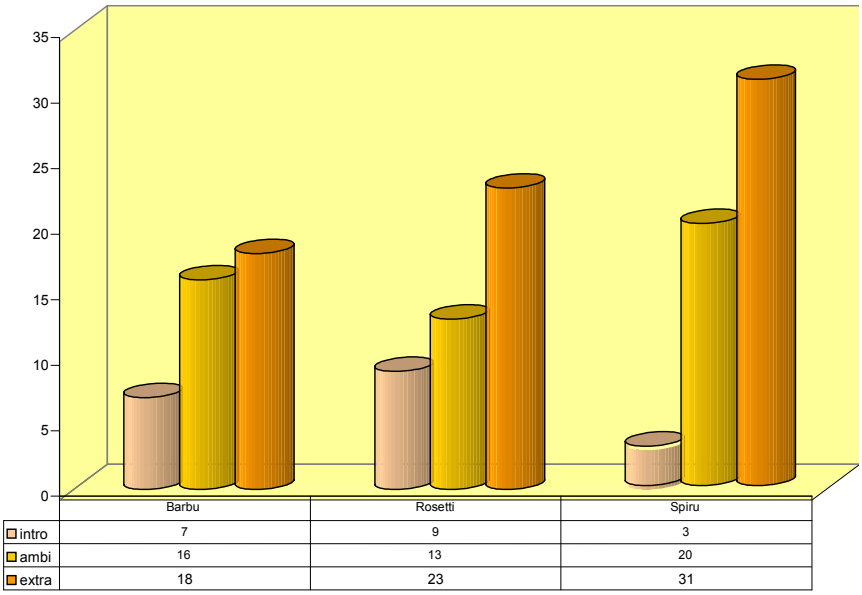

Graficul nr. 1

Structura lotului de băieți pe licee

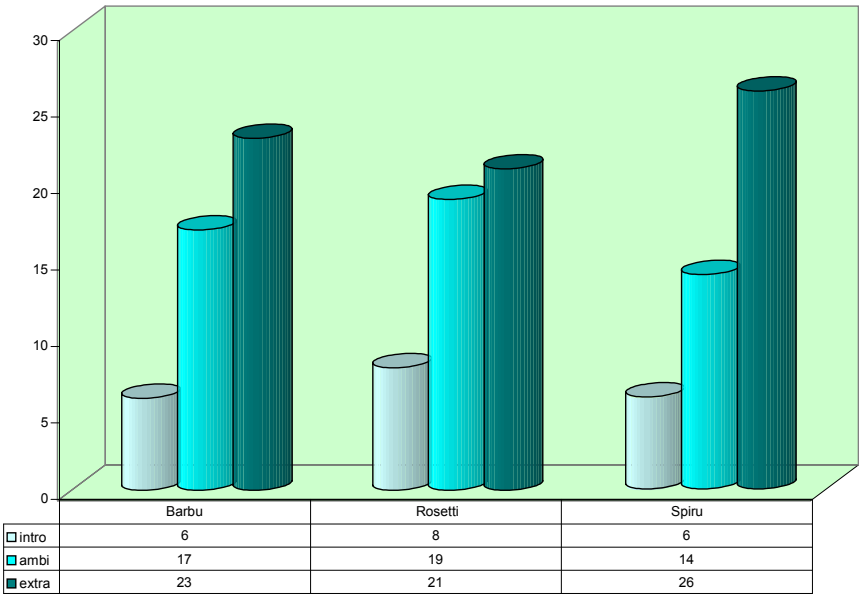

Graficul nr. 2

Aşa cum se observă în graficele de mai sus, rezultate în urma prelucrării datelor în SPSS, avem ponderi asemănătoare ale rezultatelor, atât pentru tipurile de personalitate, cât şi pentru cele două sexe şi pentru cele trei licee, acestea scoţând în evidenţă buna distribuţie a subiecţilor lotului de cercetare (nu am obţinut diferenţe semnificative între distribuţii).

Graficele de mai jos (nr. 3 şi 4) prezintă concentrarea acestei distribuţii.

Distribuţia frecvenţelor după categorii – fete

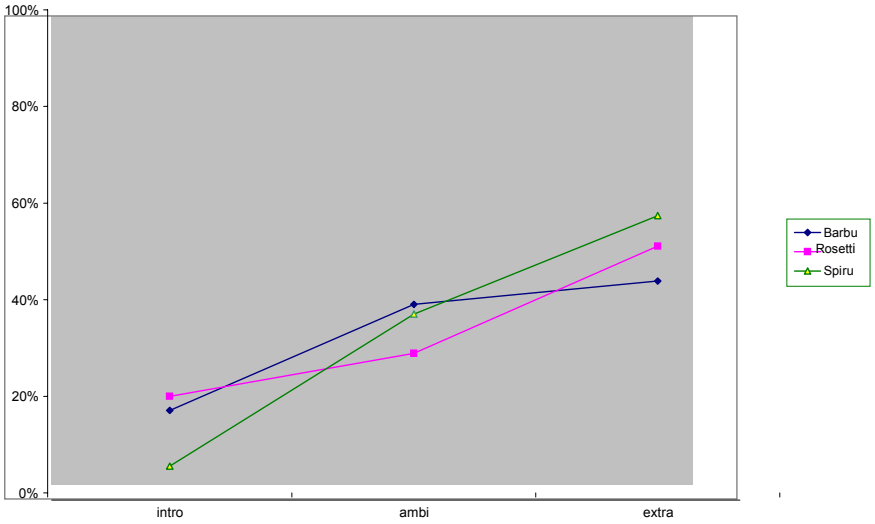

Graficul nr. 3

Distribuţia după categorii – băieţi

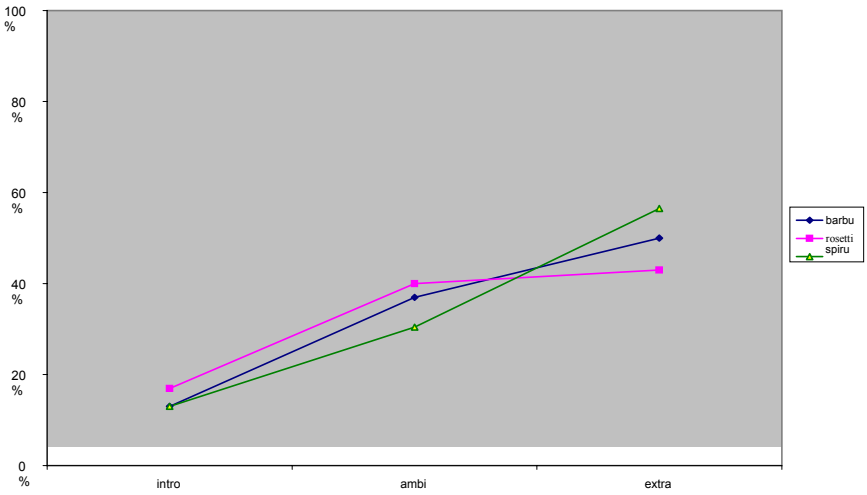

Graficul nr. 4

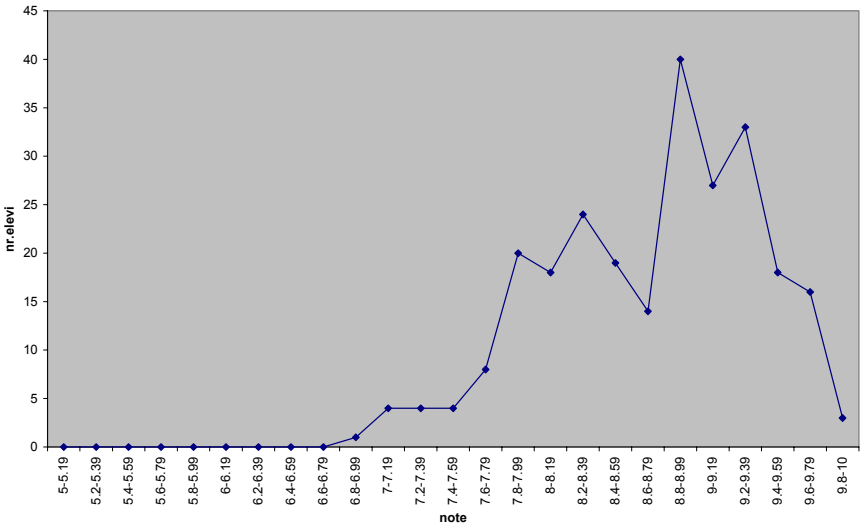

Graficul nr. 5

4.2. PERFORMANȚE ŞCOLARE

Pentru stabilirea performanțelor şcolare am folosit media generală anuală a subiecților cercetați, care exprimă gradul prestației depuse pentru disciplinile de învățământ.

Rezultatele obținute evidențiază că mediile cele mai scăzute le au subiecții introvertiți, mediile cresc apoi pentru ambiverți, iar cele mai mari aparțin extravertiților. Diferențele între cele trei tipuri de personalitate, în privința mediilor, nu sunt prea mari, fiind vorba de o creştere a acestora cu aproximativ 25 de sutimi pentru fiecare tip (de exemplu, media pentru introvertiți este de 8,50, pentru ambiverți 8,75 iar pentru extravertiți este de 9,00).

Trebuie semnalate diferențele dintre sexe, mediile băieților sunt mai mici decât cele ale fetelor cu până la 50 de sutimi, aşa cum se pot observa şi din graficul următor.

Dacă aceste procente şi medii exprimă intuitiv ponderi şi tendințe care se conturează, studiul corelației matematice dintre tipurile de personalitate şi performanțele subiecților cercetați relevă o corelație semnificativă pentru lotul investigat şi diferențiată pentru cele două sexe.

Din prelucrarea datelor în SPSS a rezultat graficul de mai sus.

Corelația pentru fete este de 0,22; $p = 0,015 < 0,05$.

Corelația pentru băieți este de 0,20; $p = 0,025 < 0,05$.

Aceste corelații sunt superioare pragului de semnificație.

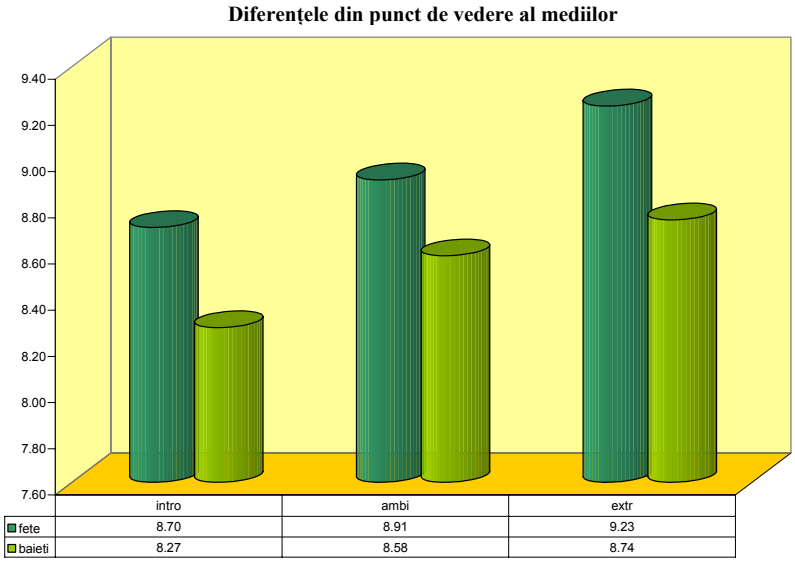

Graficul nr. 6

De asemenea, avem diferęte între diferitele categorii ale factorilor de personalitate între băieţi şi fete în raport cu performanţa, aşa cum se pot observa din tabelul următor.

Tabelul nr. 1

Valorile p obţinute în urma aplicării testul t pentru grupurile studiate

	fete	băieţi
introvert/ambivert	0,17	0,049 p < 0,05
ambivert/extravert	0,037 p < 0,05	0,246 p < 0,05
introvert/extravert	0,015	0,02

Din tabelul valorilor p de mai sus reiese faptul ca avem diferenţe semnificative din punct de vedere al mediilor.

5. CONCLUZII

Obiectivul principal al lucrării l-a reprezentat obţinerea unor posibile corelaţii între tipurile de personalitate şi performanţele subiecţilor, fapt ce presupune determinarea tipului de personalitate şi corelarea lui cu performanţele subiecţilor.

Stabilirea tipului de personalitate s-a realizat cu ajutorul E.P.I., iar performanţele subiecţilor au fost reprezentate de mediile generale anuale ale acestora.

Ideea principală a acestui studiu o reprezintă existența unei corelații semnificative între tipul de personalitate şi performanță.

Studiul relevă existența celor trei tipuri de personalitate şi o pondere crescătoare, de la introversiune, la tipul ambivert şi la extraversiune, ultimile două reprezentând 86% dintre subiecți, în raport cu 14% introvertiți.

Performanțele manifestă o tendință de creştere în raport cu tipurile şi ordinea de mai sus, adică mediile cele mai mari le prezintă subiecții extravertiți urmați în ordine descrescătoare de cei ambiverți şi introvertiți.

Studiul de față are un caracter preliminar; el trebuie continuat prin traducerea şi transpunerea tipurilor de personalitate ale lui Eysenck în cele patru temperamente clasice şi precizarea corelației acestora cu performanțele subiecților fiecărui tip de temperament.

Primit în redacție la: 9.XII.2010

BIBLIOGRAFIE

1. ALLPORT, G.W., *Structura şi dezvoltarea personalității*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1991.
2. BÜHLER, CHARLOTTE, *Psychologie im Leben unserer Zeit*, Stuttgart, Hamburg, Deutscher Bücherbund, 1962.
3. DENNIS, H., DUNCAN, C., *Introducere în SPSS pentru psihologie*, Iaşi, Editura Polirom, 2006.
4. EYSENCK, H. J., EYSENCK, SYBIL, B.G., *Personality Structure and Measurement*, London, Routledge & Kegan Paul, 1969.
5. EYSENCK, H. J., *Les Dimensions de la personalité*, Paris, PUF, 1950.
6. DINCĂ, M., *Psihologia adolescenței şi a vârstei adulte*, Bucureşti, Editura Paideia, 2002.
7. DUMITRESCU, F., *Reprezentanți ai teoriei bioconstituționale a personalității*, Revista de psihologie, **57**, *1*, p. 99–109.
8. GOLU, M., *Dinamica personalității*, Bucureşti, Editura Geneze, 1993.
9. KNOLL, L., *Handbuch der Psychologie*, Gustav Lübbe Verlag, Bergisch Gladbach, 1985.
10. MINULESCU, M., *Chestionarele de personalitate în evaluarea psihologică*, Bucureşti, Editura Garell Publishing House, 2004.
11. STRUNZ, K, *Pädagogische Psychologie für hőhere Schulen*, München, Basel, Ernst Reinhardt Verlag, 1967.
12. WEBER, M., *Gesammelte Aufsätze zur Wissenschaftslehre*, Tűbingen, 1922.
13. ZAPAN, GH., *Cunoaşterea şi aprecierea obiectivă a personalității*, Bucureşti, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, 1984.

REZUMAT

Scopul acestui articol este conturarea unui demers experimental privind stabilirea temperamentului şi corelarea lui cu performanțele şcolare.

Stabilirea temperamentului s-a făcut din trei perspective: metoda aprecierii obiective, cea a autoaprecierii – ambele în funcție de tablourile temperamentale – şi cea cu ajutorul Chestionarului de personalitate al lui Eysenck.

Ipoteza unei corelații între temperamente şi performanțe se confirmă, în sensul că temperamentele sangvinic şi flegmatic relevă performanțe şcolare asemănătoare şi mai mari decât celelalte două, coleric şi melancolic.